

Юрій ЯСІНОВСЬКИЙ (Львів)

ЛЬВІВСЬКИЙ ІРМОЛОЙ КІНЦЯ XVI —
ПОЧАТКУ XVII СТОЛІТТЯ —
НАЙДАВНІША НОТОЛІНІЙНА ПАМ'ЯТКА
ЦЕРКОВНОЇ МОНОДІЇ

Унікальною і найдавнішою нотолінійною пам'яткою довгий час вважався Супрасльський ірмолой 1598–1601 р.¹ 1970 року нами було знайдено ще один Ірмолой цього ж часу — Львівський, який значно розширив уявлення про шляхи розвитку української сакральної монодії й істотно змінив думку про час і місце виникнення нотолінійного письма в Україні та Білорусії, дозволив по-новому розглянути питання музично-стильової еволюції на порозі ранньоновітньої епохи. Невдовзі нами було віднайдене ще декілька нотолінійних Ірмолоїв цього ж часу (Долинянський, Бучацький та ін.²), але Львівський ірмолой залишається у цьому переліку першим.

Починаючи з кінця XVI ст., нотолінійний Ірмолой остаточно витіснив кулізм'яну (знаменну) нотацію і за короткий час увесь гімнографічний репертуар був переведений на нову систему запису нотного тексту, яку пізніше стали називати «київська квадратна нота». Звідси масовий характер їх створення та побутування, що охопив як великі центри і школи церковного співу, так і невеликі монастирі і церкви. У сховищах України і багатьох закордонних віднайдене й науково опрацьовано понад тисячу таких рукописів, які складають унікальний фонд української церковної монодії у найвищій фазі її розвитку³.

Наша пам'ятка зберігається у відділі рукописів Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України у збірці Центрального васи-

¹ О. Дзбановський. Минуте музичної культури на Україні, *Червоний шлях*, 1927, № 11, с. 243–251; А. Конотоп. Супрасльський ірмологион, *Советская музыка*, 1972, № 2, с. 117–121.

² Інститут літератури НАН України, арх. Франка, 4779; НМЛ, Q 266.

³ Ю. Ясиновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої 16–18 століть, Львів 1996.

ліянського архіву і бібліотеки під № 50 (МВ–50). До цієї бібліотеки рукопис надійшов 1940 року з Онufrіївського монастиря у Львові, де зберігався під сигнатурами № XXXII та № 40. Мабуть, тут він зберігався тривалий час; правдоподібно, що саме ця пам'ятка згадана в інвентарному описі майна церкви Онufrіївського монастиря 1708 р. і то під назвою Єрмолой, тобто так, як назвав свій рукопис сам переписувач на вихідному аркуші⁴.

Перший науковий опис пам'ятки опублікував Я. Гординський⁵. 1970 року нами був складений науковий опис цього рукопису і наступного 1971 року у складі каталогу давніх нотолінійних рукописів бібліотеки був підготований до друку (видання побачило світ щойно 1979 року⁶). Згодом про цю пам'ятку ми опублікували окрему розвідку в російській та українській версіях⁷. Врешті опис пам'ятки ввійшов у наш зведений каталог нотолінійних Ірмолоїв⁸.

Кодекс має 252 аркуші in Q° продовгуватого «кантичкового» формату (15,5×20,5 см.). Аркуші зшиті по 8 в одному зошиті, які утворюють 35 нумерованих зошитів. Декілька аркушів втрачено: у 3-му зошиті — 7-й, в 19-му — 7-й та 8-й, в 35-му — 2, 3, 4, 6, 7-й (між 17-м і 18-м за сучасною нумерацією бракує одного аркуша, між 135-м і 136-м — двох аркушів, між 251 і 252 — чотирьох аркушів). Окремі зошити (2, 3, 25 та 35) неповні, але за змістом пропусків немає. Між 60-м і 61-м немає семи аркушів, три з них обрізані; мабуть, це були чисті аркуші, бо втрат за змістом немає.

Оправа рукопису, очевидно, місцевого виробництва й сучасна періоду створення пам'ятки: це дві дошки, обтягнуті брунатною теля-

⁴ Цей інвентарний опис подає перелік книг, що зберігалися в церкві Онufrіївського монастиря 1708 р.: «Миней десят, Апостол, Службеник, Требник стари, ще зас на крилосѣ — Трефолой, Охтай, Часослов, Єрмолой, Псалтир» (ЦДІАУЛ, ф. 129 (Ставропігійський інститут), оп. 1, од. зб. 1125, арк. 47).

⁵ Я. Гординський. Рукописи бібліотеки монастиря св. Онufrія ЧСВВ, *Записки ЧСВВ*, т. III, вип. 1–2 (1927), с. 60, № 50.

⁶ Ю. Ясиновський, за участю О. Дзьобана. Нотолінійні рукописи XVI–XVIII ст., Львів 1979, с. 52–53, № 87.

⁷ Ю. Ясиновський. Львовский Ирмолой конца XVI — начала XVII века, *Памятники культуры. Новые открытия*. 1984, Ленинград 1986, с. 168–175; Ю. Ясиновський. Найдавніший нотолінійний рукопис на Україні, *Українська музична спадщина*, вип. 1, Київ 1989, с. 7–10.

⁸ Ю. Ясиновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої, с. 98–99, № 2. Під № 1 у нашому каталозі знаходиться Долинянський ірмолой, який за зовнішнім виглядом, змістом і структурною організацією є дуже близьким до Львівського ірмолая, але цей рукопис дійшов з великими втратами (див.: Ю. Ясиновський. Українські та білоруські, с. 97, № 1).

чою шкірою з рослинно-геометричними витискаками. Прямокутні поля оправи оздоблені квітковим орнаментом, в осередді верхньої обкладинки знаходиться розп'яття з пристоячими та монограмою «ІНЦІ». Корінець книги суцільний зі шкірою верхньої та нижньої дошок, скріплених двома металевими застібками, які сьогодні не збереглися.

Папір місцевого виробництва; філіграні типу «еліта» і «любич», що дає підстави датувати рукопис кінцем XVI — початком XVII ст.⁹

Орнаментальні прикраси рукопису скромні — одна заставка, виконана штрихівкою у формі плетінки. Над заставкою невеличке розп'яття з монограмою «ІС ХР» (арк. 1). Під заставкою запис: «Блви дше моа гда». Ще нижче міститься заголовок, виконаний в'яззю: «Съ Бгомь починае^м Ермолой, дагмат, гла^с 1». Наприкінці розділів орнаментальні кінцівки та декілька записів «Finis» «Коне^н».

Пам'ятка переписана чітким скорописом одного почерку, іноді спостерігається прискорення темпу письма. Чорнило частково зблідло: ноти і текст блідо-коричневого кольору, нотні лінійки — сіруватого; заголовки виконані червоною фарбою (цинобра). На аркуші розміщено по сім нотних стрічок, з 61-го аркуша і до кінця — по шість, останній аркуш чистий. Нотація п'ятилінійна, так звана київська квадратна нота, зі слабо вираженою квадратністю, тому радше можна говорити про її скорописний тип. Наприкінці кожного рядка знаходяться спеціальні знаки переносу нотного тексту, так звані *сторожі* або *кустоди*. На початку кожної нотної стрічки знаходиться ключ C, частіше на третій і четвертій лінійках, рідше на першій і другій, іноді з одним бемолем (сі-бемоль). Ключ вказує на абсолютну висоту й інтервальне розміщення звуків у звукоряді. У середині нотного тексту зустрічається бемоль (іноді ключ C), який уточнює місце півтону у квартовому звукоряді та фіксує зміну ладу (мутацію)¹⁰. Зрідка трапляються дієзи та бекари — в аналогічній функції. Залишком давнішої невменної нотації є фіти, які у зашифрованому вигляді передають мелодичні вставки-вокалізи.

Тривалості нот охоплюють шість одиниць: льонга, бревис, ціла, половинна, чвертка та вісімка; часто трапляється також нота з крапкою. Співвідношення між тривалостями нот кратне двом.

Текст піснеспівів церковнослов'янський з виразними українськими елементами. Вони відобразилися, зокрема, у фонетиці — спрощення у

⁹ О. Мацюк. Папір та філіграні на українських землях, Київ 1974, № 108, 120, 120–124, 126, 305 — 1592–1599 pp.; див. також: K. Badecki. Znaki wodne w księgach archiwum miasta Lwowa 1382–1600 r., № 164 — 1599–1602 pp.

¹⁰ Про особливості прочитання київської нотації див.: О. Цалай-Якименко. Київська нотація як релятивна система (за рукописами XVI–XVII століть), *Українське музикознавство*, вип. 9, Київ 1974, с. 197–224.

групах приголосних: втвержен (арк. 58), рожається (арк. 73), серца (арк. 7); переході *ѣ* в *и* — с'чченим пресичено (арк. 160); зміні звуку [a] на [e] після м'яких приголосних — светий (арк. 225 зв.), новосвета (арк. 224).

Рукопис засвідчує також мовні риси у системі словозміни, що були характерні для пам'яток з Галичини: закінчення -ови, -еви у давальному відмінку однини іменників чоловічого роду — вчителєви (арк. 174 зв.), пилатови (арк. 180 зв.); форми особових займенників — тєбѣ (арк. 178 зв.), тобѣ (арк. 178) давального відмінку однини; перехід *л* у *в* у дієсловах минулого часу: вѣвив (арк. 10), закрьв (арк. 10). У першій особі множини дієслів теперішнього часу виступає флексія -мь, характерна для західноукраїнських діалектів — починаем (арк. 1). На арк. 96 зв. переписувач помилився і збоку написав українською мовою «не треба того». На арк. 119–120, 248–252 піснеспіви підтекстовані грецькою мовою в латинській транслітерації з елементами грецької та кириличної абеток. Тож переписувач, окрім слов'янської і греки, добре володів також і латиною. Це підтверджує і його власноручний запис наприкінці осмогласного розділу, де латинською мовою йдеться про закінчення праці на святого Бартоломея (24 серпня); причому, він поступово переключався з кириличної абетки на латинську: «Лавдъ део санкто bartolomeo quando finis habeo» (арк. 60 зв.).

Серед кількох покрайніх записів увагу привертає насамперед посторинковий вкладний запис 1649 року львівського міщанина Івана Третьцького: «Рокѣ 1649 мѣсца іюля дня 23 сїю книгѣ рекомѣю Ирмолой нанадалѣ рабѣ бжи^и Іоанѣ Третьцький за ѡтпѣщєнїє грехо^в свои^х до цєркви стго Іоан^{на} Богослова на Подза^мчѣ Лво^вско^м в ѡпекѣ Бра^тства тоя^ж цєркви в вѣчнѣми часы тр [ману ргоріа, тобто рукою власною]» (арк. 1–9). Вдалося віднайти документальні відомості про життя і діяльність Івана Третьцького у Львові: з походження він був *москвитин*ом і до Львова прибув ще хлопцем під час російсько-польської війни, коли потрапив у полон. З 1629 року згадується на службі у знаного львівського вірменина Аведика, 1639 року отримав львівське громадянство. Був активним членом Львівського братства, якому заповів значні кошти, зокрема якесь срібло, шаблю, а 1649 року нашого нотного Ірмолая. З 1654 року його дружина і діти були вже сиротами і братство надає їм матеріальну допомогу¹¹. 1648 року монастир і церква Йоана Богослова у Львові¹² були зруйновані татарами, тоді ж був убитий ігумен

¹¹ Архив Юго-Западной России, ч. 1, т. XI, с. 194, 207 234, 372, 420, 432, 456–458, 460, 559–561, 570; ЦДІАУЛ, ф. 52, оп. 2, од. зб. 649, с. 166 (на ці матеріали нам вказала старший науковий працівник архіву Валентина Корнилівна Сіверська).

¹² У фундаційній грамоті з 1642 р. йдеться про заснування монастиря і церкви Йоана Богослова на львівському передмісті, а також про заснування братства і

Варлам Поршоницький. Наступного 1649 р. монастир було відбудовано¹³, що, очевидно, спонукало Івана Третього зробити вклад до відновленої церкви. Наприкінці XVIII ст. монастир і церква були закриті та розібрані. У 30-х роках XX століття планувалася відбудова цієї церкви, збиралися пожертви і з цієї нагоди відбувся благодійний концерт¹⁴.

Серед інших маргінальних записів цікавими є дві приказки, зміст яких відображає реалії того далекого часу. Одна з них вказує на гостре національне протистояння у місті: «Amen iako boże daj aby wszystkie goś poszła w raj, a lachy do rekła daj» (арк. 60 зв.). Інша підкреслює значення освіти, що добре засвідчує використання Ірмолоїв у навчанні: «Mądry w rzeczach zalecia siebie, a człowiek uczony wygodny będzie księżęto» (на форзаці).

На жаль, переписувач не залишив вказівок про місце і час написання цього кодексу. За мовно-діалектними особливостями української редакції церковнослов'янської мови основного тексту пам'ятки д-р Лідія Григорчук припускає, що переписувач походив з Південної Волині. Проте це не розв'язало питання територіальної локалізації пам'ятки.

Яким Запаско у своїй нещодавно опублікованій праці про мистецькі прикраси українських рукописних пам'яток стосовно нашого Ірмолоя вказує на Львів як місце створення цього рукопису, але не аргументує це твердження¹⁵. На нашу думку, є достатньо підстав це стверджувати.

По-перше, пам'ятка безумовно була створена при якійсь визначнішій Успенській церкві, оскільки стихира на Успіння Пресв. Богородиці Богоначальним мановенієм тут записана у двох мелодичних варіантах-напівах: місцевому *руському* та запозиченому *болгарському*, що вживався при особливо урочистих богослуженнях. Унікальний і єдиний на всю тисячу збережених Ірмолоїв зразок запису цієї стихирі паралельними напівами схиляє нас до думки, що в цьому випадку йдеться саме про львівську Успенську церкву двох останніх десятиліть XVI ст., тобто в період її винятково важливої ролі в історії української культури та церковного співу¹⁶.

отримання дозволу на друкування книг; див.: Я. Ісаєвич. Українське книговидання: витоки, розвиток, проблеми, Львів 2002, с. 209.

¹³ А. Петрушевич. Сводная галицко-русская летопись, I, Львов 1874, с. 106, 499.

¹⁴ С. Людкевич. Концерт на будову церкви св. Івана Богослова у Львові, *Діло*, 1938, ч. 1.

¹⁵ Я. Запаско. Українська рукописна книга. Пам'ятки книжкового мистецтва, Львів 1995, с. 100–101, № 106.

¹⁶ Ю. Ясіновський. Львівське Успенське братство та українська музика, *Успенське братство і його роль в українському національно-культурному відродженні*, Львів 1996, с. 60–67.

По-друге, на значний осередок церковного співу вказує наявність також грецьких напівів, особливо ж *многоліття* Тон деспотин ке архиерея, яке виконувалося на привітання східних церковних єрархів під час їх частих відвідин Львова саме наприкінці цього століття.

По-третє, компактний зміст кодексу та календарний уклад вказують швидше на його виникнення при парафіяльній церкві, ніж кафедральній чи, тим більше, монастирі з їх повнотою церковно-пісенного репертуару, яким був, наприклад, Супрасльський ірмолої 1598–1601 рр.

По-четверте, книга виникла, ймовірно, при парафіяльній школі, якою могла бути відома школа львівського Успенського братства. Рукопис має характерний кантичковий (продовгуватий) формат, добре пристосований для групового навчання співу. Додатковим підтвердженням нашого припущення є і запис не зовсім вправним учнівським почерком кириличної абетки на форзаці та згадувана вище приказка навчального змісту.

По-п'яте, кодекс створений у місті, де відчувався сильний вплив латино-польського Заходу. У графіці нот переписувач іноді механічно, особливо при переході на нову сторінку, використовує латинську круглу ноту, а у випадку помилкового написання половинки київської ноти легко виправляє її білою латинською нотою¹⁷. У кириличній абетці використані елементи латини (наприклад, літери *d*, *v*); у прикінцевій Херувимській пісні маємо цілий «інтернаціональний букет»: піснеспів у грецькій підтекстовці записаний латинськими літерами з кириличними і грецькими вкрапленнями, до того ж цей піснеспів має вказівку на *болгарський* напів. Цілком можливо, що тут маємо певний вплив молдаво-волозької традиції¹⁸, де досить відчутними в кириличній основі був домішок грецької і латинської графіки. Тож у пам'ятці тісно переплелася активне сприйняття латино-польської культури у православному середовищі з одвертою опозицією до неї. У згаданих вище записах переписувач легко переходить у латинському тексті з кирилиці до латинки, а дещо пізніший анонімний запис *Рось* посилає до раю, а *ляхів* до пекла.

Таким містом з Успенською церквою, міцною культурно-освітньою організацією — братством — і школою при ньому, де особливою турботою тішився церковний спів, гостре зіткнення з латино-поль-

¹⁷ Ю. Ясіновський. Українські та білоруські нотолінійні Ірмолої, примітка 106 на с. 60; див. також іл. 2 у додатку книжки.

¹⁸ Згадаймо також, що Успенська церква іменується ще й Волозькою, оскільки фундувалася частково молдавськими господарями, що не могло не вплинути і на характер церковного співу.

ським світом і суттєвим домішком молдавського культурного ферменту наприкінці XVI ст. був Львів. Додатковим підтвердженням цьому є згаданий запис про знаходження кодексу у Львові вже 1649 року.

Репертуар Львівського ірмолая є типовим для українських гимнографічних збірників. Найхарактернішою рисою їх змісту є те, що тут знаходяться різні за жанрами і церковними службами піснеспіви. Особливо важливим є те, що ці збірники охоплюють вибраний репертуар і переважно святковий та найбільш шанований місцевою традицією. А календарний структурний тип відбиває типову парафіяльну практику укладання репертуару українських богослужбових збірників піснеспівів.

Співочий репертуар пам'ятки згрупований у декілька розділів: піснеспіви воскресного Октоїха, ірмоси та стихири на вибрані празники річного календаря (з Міней), вибрані піснеспіви рухомих свят Великого посту, Воскресіння і неділь П'ятдесятниці (Постна і Цвітна Тріоди), а також окремі піснеспіви Літургії.

Зміст пам'ятки за розділами охоплює такі служби і жанри:

арк. 1–60 зв. — вибрані піснеспіви воскресного Октоїха: догматики, богородичні, сідалні, степенні антифони, ірмоси воскресних канонів (всі на 8 гласів);

арк. 61–120 — стихири та ірмоси на важливі свята усього року — Різдво Пресв. Богородиці, Воздвиження, Введення, Різдво Христове, Богоявлення, Стрітєння, Благовіщення, апп. Петра і Павла, Преображення, Успіння Пресв. Богородиці, Усікновення глави Йоана Хрестителя;

арк. 120 зв.–230 зв., 236 зв.–248 зв. — вибрані піснеспіви Тріоди, починаючи зі стихири в неділю Сиропусну, включно до неділі Всіх Святих (7 неділя після Пасхи);

арк. 230 зв.–236 — подібні стихирам на 8 гласів;

арк. 248 зв.–251 — окремі піснеспіви Літургії.

У рукописі є декілька вказівок на місцеві та запозичені напиви: руський, болгарський та грецький.

Найчисленнішими у Львівському ірмолої є піснеспіви Тріоди — майже половина всього збірника. І це не випадково, оскільки образність цього циклу тісно пов'язана з улюбленою темою в музиці й образотворчому мистецтві ренесансної доби: страждання, смерть, воскресіння та вознесіння Ісуса Христа. Такі піснеспіви Львівського ірмолая, як задостойник *О Тебї радується*, стихира *Тебе одіюючагося світом*, служба *Страстей*, *Да молчить всякая плоть*, *Нині сили небесні*, кондак *Возбранной воеводі*, стихири *Прийдіте, ублажим Іосифа*, *Прийдіте людіє*, *Царю небесний*, канони і стихири в неділю Цвітну та на Воскресіння та деякі інші належать до найяскравіших сторінок української гимнографії ренесансно-барокової доби.

Львівський нотолінійний ірмолой кінця XVI — початку XVII ст. є цінною пам'яткою української сакральної монодії і найдавнішим списком нотолінійної системи запису сакральної монодії в усьому візантійському культурному просторі. Він досконало репрезентує національні стилетворні процеси на порозі Нового часу, які спираються на декілька різночасових та різновекторних стильових зрізів:

1) власна багатовікова церковно-музична спадщина;

2) давня верства візантійської сакральної монодії та її староболгарська рецепція;

3) новогрецька та новоболгарська музичні стилістики, що сформувалися на Балканах у пізньовізантійську та поствізантійську добу в руслі так званого каллофонного стилю (болгарський і грецький напиви);

4) новоевропейська музична практика, зовнішньою ознакою якої є запровадження п'ятилінійного нотопису;

5) початковий етап формування нової української стилістики, яка виростала із творчої переробки в активному місцевому середовищі новобалканських і новоевропейських творчих здобутків (руський напів).

На цьому етапі відбувалася активна адаптація грековізантійської сакральної монодії та її балканослов'янської рецепції на русько-українському ґрунті та поступове її входження у західноєвропейську культурну орбіту.

Ця стильова тріада барокової доби забезпечувала тяглість і безперевність культурної традиції, що в умовах латино-католицької експансії забезпечувало збереження релігійної та національної ідентичності.

Додаток

Інципітарій репертуару Львівського ірмолая кінця XVI — початку XVII ст.

Октоїх:

глас 1

<i>арк. 1</i>	Всемиренью славу	догматик ¹⁹
<i>арк. 2</i>	Се исполньста Исаяно проречение	богородичен

¹⁹ В рукописі «дагмат».

арк. 2 зв. Гро^в твои спасе воини
 арк. 4 Матер та вожню
 арк. 4 зв. Вонегда ско^выти ми
 арк. 6 Твота победительнаа десница

глас 2

арк. 8 зв. Преиде сѣнь
 арк. 9 У чѣдо новыє
 арк. 10 Благошвар^ныи Иисифь
 арк. 10 зв. Препрославенаа ко богородыце
 арк. 11 зв. На небо учи пѣцаю
 арк. 13 зв. Во глѣбинѣ потопаи древле

глас 3

арк. 15 зв. Како не дивимьста
 арк. 16 Бе^з сѣмени што вожияго дѣха
 арк. 16 зв. Хри^то^с шт мѣ^ртви^х во^та
 арк. 17 Невеснаа любове
 арк. 18 зв. Плѣнъ Сионъ ти взя^т
 арк. 20 Иже воды древле

глас 4

арк. 22 зв. Иже тебе ради
 арк. 23 зв. Пода^н же ѡтѣшениє
 арк. 24 зв. Возрѣвши нагробни^и во^хо^а
 арк. 25 Тебе величаем вогородице
 арк. 27 Што юности моєа
 арк. 29 Морта чѣрнаго пѣчинѣ

глас 5

арк. 30 зв. Во чѣмѣнемь мори
 арк. 31 зв. Цѣкви и врата сѣщи
 арк. 32 Кре^{ст}т господа^н

сідальні²⁰, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.

арк. 32 Дивне чѣдо зачатыа
 арк. 34 Вонегда ско^выти ми
 арк. 35 зв. Кона и вса^нника

глас 6

арк. 37 Кто тебе не блажить
 арк. 38 Творець избавитель мо^и
 арк. 39 Гробѣ ш^твѣстѣ сѣщѣ
 арк. 39 зв. Богородице моли сѣна своего
 арк. 40 зв. На небо учи мои во^во^дѣ
 арк. 42 зв. Тако по сѣхѣ ходивъ Ир^аи^и

богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

догматик

богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

глас 7

арк. 44 зв. Мати ѡво по^знаста
 арк. 45 Подо кровь тво^я
 арк. 46 Знаменанѣ гробѣ
 арк. 46 Тако имѣши милостивное
 арк. 47 Плѣ^н си^и што лести
 арк. 49 Маниє^н сина

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

глас 8

арк. 51 зв. Царь небесныи
 арк. 52 зв. Безневѣстнаа дѣво
 арк. 53 Во^кре^ль еси
 арк. 53 зв. Радѣста иже от ангела
 арк. 54 зв. Што юности моєа
 арк. 58 Вошрѣжена фараона

догматик
 богородичен
 сідальні, по 1 стих.
 богородичен
 степенні, антифон 1
 ірмоси воскресного
 канону, пісня 1

Ірмоси та стихири на празники

Різдво Пресв. Богородиці

арк. 61 Градѣте людие
 арк. 61 зв. Сокрышешемѣ врани

ірмос, пісня 1, глас 2
 ірмос 2 канону, піс-
 ня 1, глас 8

²⁰ В рукописі «сідальна».

Воздвиження Чесного Хреста

арк. 64 зв.	Хреста начертавъ	ірмос ²¹ , пісня 1, глас 8
арк. 68 зв.	Сонѣди ради древнѣмъ	ірмос 2 канону, пісня 9, глас 8

Введення Пресвятої Богородиці в храм

арк. 69	Пѣснь повѣдѣнь воспоимъ	ірмос ²² , пісня 1, глас 1
арк. 69	Да утвердятся сердце мое	ірмос 2 канону, пісня 3, глас 1

Рожество Христове

арк. 71	Августъ единнача ^а ствѣющъ	стихира, глас 2
арк. 72	С нами богъ	А се на нефиментѣ
арк. 72	Слава во вышнихъ богъ	стихира по 50 пс., глас 6
арк. 73	Хри ^{то} раждается	ірмос ²³ , пісня 1, глас 1
арк. 73	Спасе люди чюдотѣмъ	ірмос 2 канону, пісня 3, глас 1
арк. 74	Величай, душе моя, Господа	припів на 9 пісні ка- нону
арк. 79 зв.	Посѣтительни есть	світилен
арк. 80	Денесь Хри ^{то}	стихира, глас 2
арк. 81	Встаче ^{ка} денесь радости	по 50 пс.

Богоявлення

арк. 81	Преклонилъ еси главъ	стихира, глас 2
арк. 81 зв.	Глубинѣ штокрилъ	ірмос ²⁴ , пісня 1
арк. 82	Пѣти морескии	ірмос 2 канону, пісня 1, глас 2

Стрітення

арк. 88	Съшъ глѣбородительнъ	ірмос, пісня, глас 3
---------	----------------------	----------------------

²¹ В рукописі «катавасиѣ».

²² В рукописі «ка^тава^с[иѣ]».

²³ В рукописі «ка^та^сиѣ».

²⁴ В рукописі «кат[а]ва^с[иѣ]».

Благовіщення

арк. 91	Архангельский гласъ	припів
арк. 91	Возопилъ прообразѣмъ	ірмос 2 канону, пісня 6, глас 4

апп. Петру і Павлу

арк. 92 зв.	Кими похва ^н ними вѣнъци	стихира, глас 2
арк. 93	Кими пѣ ^н ными	стихира, глас 2
арк. 93 зв.	Кими дѣховными пѣ ^н нии	стихира, глас 2
арк. 94 зв.	Нѣ ^{ст} ти подобень	ірмос, пісня 1, глас 4
арк. 95	Восѣди ^н на конѣ	ірмос 2 канону, пісня 4

Преображення

арк. 97 зв.	Лици израилетѣ ^т и	ірмос, пісня 1, глас 4
арк. 98 зв.	Ись плоти твоеѣ	ірмос 2 канону, пісня 4, глас 8

Успіння Пресв. Богородиці

арк. 100	Пре ^к ршена божиею славою	ірмос, пісня 1, глас 1
арк. 103 зв.	Богонача ^н и ^н мановениѣ ^н	стихира болгарського напіву
арк. 106	Богонача ^н имъ мановениѣмъ	стихира руського напіву

Усікновення глави св. Іоана Предтечі

арк. 108 зв.	Нетренъ невичьнъ	ірмос, пісня 1, глас 2
арк. 109 зв.	Ш тѣлѣ златѣ	ірмос 2 канону, пісня 7, глас 2

на с^тх т^х Ста Б^нци (300 мученикам)

арк. 111	Тристоще крѣпоки	ірмос, пісня 1, глас 4
----------	------------------	------------------------

Богоявлення

арк. 112 зв.	Денесь Христос	стихира, глас 2
арк. 113 зв.	Гласъ господень	тропар над водою, глас 8
арк. 114	Дене ^с водьнии освещая	тропар над водою
арк. 114 зв.	Іако человекъ на рекѣ	тропар над водою
арк. 115	Прямо гласъ вопиющаго	тропар над водою
арк. 116 зв.	Воспоимъ вѣрении	стихира, глас 6

Собор арх. Михаїла		
арк. 117 зв.	Пѣснь во слє ^м людие	ірмос, пісня 1, глас 8
Різдво Христове		
арк. 118 зв.	Дєвѣта денєсь	кондак, глас 3
арк. 119	Досто ^{но} досто ^{но} є ^{ст}	
арк. 119 зв.	То ^н дє ^{потн} кє а ^р хирєа	многоліття грецького
	напіву	
арк. 119 зв	И па[р]фєно ^с сими ^{ро}	кондак <i>грецького</i> напіву, глас 3
Богоявлення		
арк. 120	О пєфани симєрон	кондак <i>грецького</i> напіву
Воскрєсіння Христове		
арк. 120	Хри ^{то} с во ^{крєсє}	тропар
Тріодь		
неділя Сиропусна		
арк. 120 зв.	Поканїа штовє ^р зи	стихира, глас 8
арк. 121	Нє штоврати лица твоего	прокімен, глас 8
арк. 121	Да ^а єси досто ^а нє	прокімен
Літургія Пржедєосвященна		
арк. 122	Да сѣ исправи ^т молитва моѣ	
арк. 122 зв.	Нинє сили не вє ^н їа	Херувимська пісня
арк. 124 зв.	Вкѣсѣте и ўвидите	причасник
арк. 124 зв.	Благословяю Господа	менший причасник
Літургія Василя Великого		
арк. 125 зв.	Ш тєбѣ радѣ ^т сѣ	задостойник
3 неділя Великого посту		
арк. 127	Божєствѣним проשבрази	ірмос, пісня 1, глас 6
четвер 5 неділі Великого посту		
арк. 129 зв.	Помощник и покровитель	ірмос, пісня 1, глас 6
арк. 130	Видите, видите	ірмос 2 канону, пісня 2, глас 2

субота 5 неділі Великого посту		
арк. 133	Во ^б рѣннѣ[и] воєводѣ	кондак, глас 8
Благовіщення		
арк. 134	А ^р ха ^г гєлескин гласѣ	припів
арк. 134 зв.	Поимѣ господєви	ірмос, пісня 1, глас 8
неділя Цвітна (В'їхання в Єрусалим)		
арк. 136	Іавишаста и ^т точьници	ірмос, пісня 1, глас 4
арк. 136 зв.	Изо ўстѣ младєнєць	канон, пісня 1, тропар
арк. 147	Іавишаста и ^т точьници	ірмос, пісня 1, глас 4, <i>болгарського</i> напіву
арк. 147	Изо ўстѣ младєнєць	канон, пісня 1, тропар
Великий понеділок		
арк. 156	Непроходимо во ^н пашєєсѣ	трипісєць, ірмос, пісня 1, глас 2
Великий віторок		
арк. 157 зв.	Вєлєнїа мѣчителєва	двопісєць, ірмос, пісня 8, глас 2
Велика середа		
арк. 158	На камєни мѣ вѣри	трипісєць, ірмос, пісня 3, глас 2
Великий четвер		
арк. 160	Сѣчєнимь прєсѣчєно	ірмос, пісня 1, глас 6
арк. 164	Вєчєри твоєи та ^н є	за Херувимську пісню
Велика п'ятниця		
арк. 165	Кнѣзи людѣстии	страсті, антифон 1, глас 8,
арк. 194	К тєбѣ ўтрєнюю	трипісєць, ірмос, пісня 5, глас 6
арк. 195	Разбойника раю во єдино ^м часѣ	світилен
арк. 195	Двѣ лѣкѣвѣ сотвори	стихира, глас 3
арк. 195	Тєбє, шдѣющагосѣ свѣтомь	стихира, глас 8
Велика субота		
арк. 198	Вєличємь тѣ живѣ ^т давчє	вєличання

арк. 198	Достоинно естъ	величання
арк. 198 зв.	Роди во си пѣснь	величання
арк. 198 зв.	Во ^а ною мо ^р скою	ірмос, пісня 1, глас 6
арк. 201 зв.	Во ^к ресни боже	прокимен
арк. 201 зв.	Да мо ^ч ить всяка плотъ	за Херувимську пісню

Воскресіння Христове

арк. 203 зв.	Па ^ч ха красеная	стихира, глас 5
арк. 204 зв.	Пре ^а вариша ътро	на часах

неділя Фомина

арк. 205	По ^е м ^а во си людие	ірмос, пісня 1, глас 1
----------	--	------------------------

неділя Мироносиць

арк. 207 зв.	Мо ^н сеискю пѣснь	ірмос, пісня 1, глас 2
--------------	------------------------------	------------------------

неділя о разслабленом

арк. 209 зв.	Дивенъ во славахъ	ірмос, пісня 1, глас 3
--------------	-------------------	------------------------

середя преполовнення

арк. 211 зв.	Мо ^р е уг ^о стевая	ірмос, пісня 1, глас 8
--------------	--	------------------------

неділя Самарянина

арк. 214	Поражен еги ^п та	ірмос, пісня 1, глас 4
----------	-----------------------------	------------------------

неділя о сліпом

арк. 216	Земля на ню же	ірмос, пісня 1, глас 5
----------	----------------	------------------------

Вознесіння

арк. 218 зв.	Спасителю богъ	ірмос, пісня 1, глас 5
--------------	----------------	------------------------

Зшестя св. Духа

арк. 220	Во по ^ч тѣ покры фараина	ірмос ²⁵ , пісня 1, глас 7
арк. 220	Божественимъ покровенъ	ірмос 2 канону, пісня 1, глас 4

арк. 224	Преславная денесь	стихира, глас 4
арк. 224 зв.	Духъ светни вѣ же при ^{но}	стихира, глас 4

²⁵ В рукописі «ка^тава^с[ина]».

арк. 225 зв.	Духъ светни свѣты	стихира, глас 4
арк. 226	При ^д ѣте людие	стихира, глас 8
арк. 228	Царъ небесенъи	стихира, глас 6
арк. 228 зв.	При ^д ѣте людие	стихира, глас 8, болгарського напіву

неділя святих Отців

арк. 230	Кто ти Спасе ризъ ра ^з дра	стихира, глас 6
----------	---------------------------------------	-----------------

Подобні стихирам

арк. 230 зв.	Небесни ^а чино ^а	глас 1
арк. 230 зв.	Пре ^х ва ^н нии м ^у ченици	глас 1
арк. 231	Ѡ дивное ч ^у до	глас 1
арк. 231	Ѡгда што древа	глас 2
арк. 231 зв.	Доме е ^а фратовъ	глас 2
арк. 232	Велика креста твоего	глас 3
арк. 232	Ѡко дошла со м ^у ченицихъ	глас 4
арк. 232 зв.	Да ^а еси знамение	глас 4
арк. 232 зв.	Званъе совише	глас 4
арк. 233	Хотѣхъ слезами	глас 4
арк. 233 зв.	Преподовене штече	глас 5
арк. 234	Неначаема жития ради	глас 6
арк. 234 зв.	А ^н гелескиа предъ ид ^у тъ силы	глас 6
арк. 235	[Т]рети ^а день во ^к ре ^а тъ еси	глас 6
арк. 235	Не к томъ во ^з браняеми	глас 7
арк. 235	Ѡ пре ^а лавное ч ^у до	глас 8
арк. 235 зв.	Что ва ^с наречемъ	глас 8
арк. 235 зв.	М ^у ченици господъни	глас 8
арк. 236	Господи аще и на с ^в дици	глас 8
арк. 236	Совлекоша со мене ризи	глас 8

Воскресіння Христове

арк. 236 зв.	Во ^к ресениа д ^н ь	ірмос, пісня 1, глас 1
арк. 237	Ѡчисти[м] чю ^в ствиа	канон, пісня 1, тропар, глас 1
арк. 243 зв.	Па ^ч ха свещеная	стихира, глас 5
арк. 244	При ^д ѣте Ѡ ^т видениа	стихира, глас 5
арк. 244 зв.	Мироносица женъи	стихира, глас 5
арк. 245	Пасха красная	стихира, глас 5
арк. 246	Воскресениа д ^н ь (два напіви)	стихира, глас 5

арк. 247	Хри'то' хри[с]то' воскресє	тропар глас 5
арк. 248	Во'крє' Исѣсь	стихира, глас 6
Літургія		
арк. 248 зв.	Нєанєс и та сєгуwуm	Херувимська пісня, болгарского напіву з грецьким текстом
арк. 251	Agios ω τεω' (Αγιωc ω θεωc)	трисвяте грецького напіву

Ігор ЗАДОРЖНИЙ (Мукачів)

НЕВІДОМИЙ ІРМОЛОЙ ІВАНА ЮГАСЕВИЧА

У музичній культурі Закарпаття найдавнішу і найтривалішу верству займає гимнографія (церковна монодія), яка розвивалася протягом багатьох століть, починаючи з моменту прийняття християнства та його богослужбових форм аж до ХХ ст., коли були зредаговані та видані збірники Малинича-Бокшая, Хоми та Паппа. І на всьому цьому історичному просторі, незважаючи на різні політичні і культурні обставини, церковна монодія зберігала свою тяглість і єдність з матірною основою — Руссю-Україною. Одним з найяскравіших підтверджень цього — нотолінійні Ірмологіони (Ірмолої), які добре визначають етнічну сутність народу західних Карпат як народу українського.

Джерелами вивчення гимнографічної культури України у XVI–XVIII ст. є рукописні та друковані нотолінійні Ірмологіони (Ірмолої за самоназвою)¹, які використовувались і в практиці всієї Мукачівської єпархії та суміжних з нею земель компактного розселення українців². Каталог Юрія Ясіновського, який охоплює світовий фонд нотолінійних рукописних Ірмолоїв, фіксує близько 40 пам'яток Закарпаття та Східної Словаччини. Ці рукописи добре засвідчують активні процеси у розвитку церковної монодії на західних кордонах розселення українського етносу та їх тісну взаємодію з матірною основою³. У цих пам'ятках зафіксовані форми церковного співу, які побутували і поширювалися на підкарпатських землях.

Творцями рукописних Ірмолоїв були регенти і церковні співці, дякоучителі та учні, священники та ченці, тобто представники широкого

¹ Ю. Ясіновський. Українські та білоруські нотолінійні ірмолої 16–18 століть, Львів 1996, с. 48.

² Атаназій В. Пекар, ЧСВВ. Нариси історії церкви Закарпаття, т. 1, Рим-Львів 1997, с. 11–18

³ Ю. Ясіновський. Нотні Ірмолої Східної Словаччини та Закарпаття як пам'ятки українського церковного співу, *Slovensko-rusínsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*, Bratislava 2000, s. 331–349.